

СУСПІЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В КОНЦЕПТУАЛЬНИХ СУПЕРЕЧНОСТЯХ СУЧАСНОСТІ

***Анотація.** Розглянуто концептуальне поле розуміння суспільної трансформації в термінах розвитку, зміни, переходу, модернізації з урахуванням динамічних змін глобалізованої сучасності. Для конкретизації модернізаційного потенціалу орієнтативних запозичень використано концепт «суспільної трансплантації», що увиразнює проблематику прийняття чи відторгнення певних моделей розвитку.*

***Ключові слова:** суспільні трансформації, модернізація, традиція, інновація, трансплантація.*

***Abstract.** The conceptual field of understanding of social transformation in terms of development, change, transition, modernization is considered in view of dynamic changes of globalized modernity. In order to specify the modernization potential of the indicative borrowing, the concept of «transplantation» was used, which reflects the problem of acceptance or rejection of certain models of development.*

***Keywords:** social transformations, modernization, tradition, innovation, transplantation.*

Проблематика успішності та загальної спрямованості суспільних трансформацій є одним з найважливіших завдань розвитку багатьох сучасних держав, значно актуалізуючи науковий дискурс методологічних та світоглядних засад модернізаційних змін, насамперед, в постколоніальних та посткомуністичних країнах. Небувалі раніше за масштабністю, швидкістю та глибиною динамічні зміни сучасного світу численні дослідники (У. Бек, Е. Гідденс, М. Кастельс, Д. Гелд, Е. Макгрю, Р. Робертсон, З. Бауман, А. Турен, Ю. Габермас, Н. Луман та ін.) досить часто описують в контексті глобальних трансформацій, що концептуалізуються у поняттях просторово-часового стиснення, посилення складності соціальних організацій, розповсюдження відчуття взаємозалежності та взаємовпливу, всепроникнення інформаційних технологій, розширення сфери мобільності та інтеркультурних комунікацій тощо. Зазначені чинники здійснюють як об'єднуювальні, так і роз'єднуювальні впливи на світову спільноту, одночасно універсалізують та локалізують, задають нові параметри розуміння ідентичності, відповідальності, солідарності тощо.

Серед головних ознак суперечностей суспільних трансформацій доби глобалізації та інформатизації зазвичай виокремлюють загальну непевність та нерівномірність у суспільному розвитку, тотальну масовізацію та водночас парадоксальне зростання індивідуалізацій, маніпулятивні спроможності технологій впливу Big Data та становлення нової медіареальності, невизначені перспективи постгуманізму та постсингулярності, загрози глобальних проблем тощо. Окрім того, однією зі складних суперечностей модернізаційного процесу є, на думку Ю. Габермаса, постійна боротьба між інструментальною та комунікативною раціональністю, що спричинюється зіткненням системи та життєвого світу [1]. Відчутним парадоксальним чинником як проблематизації, так і стимулювання розвитку суспільних

трансформацій є протистояння індивідуальних та колективних самореалізацій, а також можливі протистояння та взаємоперехрещення традиційного та інноваційного, що знаходить своє оригінальне втілення у комеморативних практиках роботи з історичною пам'яттю.

У сучасних соціально-філософських дослідженнях концепт «суспільна трансформація» зазвичай використовують для опису кардинальних змін та перетворень, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя, фіксуючи появу нових світоглядних вимірів, інноваційних практик, які впливають, зокрема, на елементи традиційного та узвичаєного у суспільному досвіді. В багатьох працях концептуальне поле трансформаційної динаміки зазвичай конкретизується через поняття «зникнення», «розвиток», «перетворення», «перехід», «трансплантація», «переміщення», «інтерпретація» тощо.

Однією з основних у цьому ряді є категорія «розвиток», під якою розуміється динамічне якісне перетворення об'єктів до іншої їхньої стадії, це процес, який «характеризується кумулятивністю (здатністю збагачення за рахунок вбирання переробленого змісту попередніх фаз процесу), наростанням ступенів свободи й індивідуалізації його (процесу) елементів та розширенням диференціації власне предмета змін відповідно його включення в більш універсальні зв'язки цілого (тотальності)» [2, 5].

У категорії «перехід» можна виокремити два ключові моменти: наявність стану, який передує і є висхідним, базовим, та стан відносно кінцевий (який зі свого боку може стати підґрунтям для подальших змін), що відбиває певний результат, реалізацію мети. За С. Б. Кримським, перехідний процес характеризується декількома суттєвими ознаками:

а) варіативністю, розмаїттям форм, моделей, шляхів просування до стабільного стану;

б) структурною напруженістю, «розхитуванням» вихідних структур;

в) протистоянням, опозицією неорганізованого та впорядкованого матеріалу, стихійності та програмованості змін;

г) «кентавроподібністю» утворень перехідного процесу, виникненням явищ, які сполучають риси протилежних тенденцій, аспектів, вимог [2, 5].

Остання ознака є своєрідним проявом аглютинації (від лат. *agglutinatio* – склеювання), передбачаючи поєднання елементів, ознак, властивостей різних об'єктів, систем, явищ, що мають різні ступені новизни та складності, в результаті отримуючи інший статус власного буття, іншу форму.

Наближено до такого тлумачення використовується термін «соціальна трансплантація», що припускає штучне прищеплення, перенесення, копіювання певних елементів іншої системи. Як зазначає Марсен Фріб, трансплантація «передбачає невиліковну хворобу, що її може зцілити лише щеплення» [3, 28].

Аналізуючи ситуацію перехідного періоду посткомуністичних країн, термін «трансплантація» вживають у розумінні «щеплення до організму східноєвропейських суспільств певного числа інституцій або механізмів, які вважаються «розвинутішими», для поліпшення функціонування та потенціалу розвитку цього організму» [3, 27]. Але в цьому разі необхідно

враховувати можливість своєрідного «відторгнення», поглиблення соціальної кризи внаслідок неприйняття, протесту, негативної суспільної реакції.

Для оптимізації такої ситуації, недопущення схожих наслідків створюється своєрідна концепція «виходу», яка розглядає суспільну модернізацію в іншому ракурсі: йдеться насамперед не про спрощену імітацію або штучне приєднання до іншої універсальної (як варіант – західної) моделі, а пошук нових рішень, беручи до уваги історичний, національний, культурний вимір змін [3, 32]. Отже, саме поєднання елементів традиційної національної культури з універсальними моделями іншого гатунку може стати джерелом порятунку соціуму, одним зі шляхів модернізації, яка призведе до позитивних успіхів, бажаних наслідків.

Для окреслення процесів вдосконалення сучасних суспільств використовується термін «модернізація», який, порівняно з поняттями «перехід», «розвиток», «зміна», акцентує увагу на покращенні, вдосконаленні, творчій самореалізації в різновекторних перспективах «осучаснення». Модернізація у певний спосіб вміщує оновлення, тобто зміну або заміну старих, неактуальних елементів. Суспільне оновлення постає як динамічний, всеосяжний, але також і досить суперечливий та драматичний процес.

Отже, під трансформацією варто розуміти множинність прогресуючих змін, структурне перетворення системи, базових елементів суспільного середовища, в якому органічно поєднуються традиційні, здатні до модернізації та адаптації, та інноваційні елементи. Тобто це одночасно і внесення змін, і пристосування до них. Найкращим розумінням трансформаційного процесу, на думку С. Б. Кримського, є такий погляд, коли «перетворення старого йде не методом його зовнішнього знищення, а шляхом логічного, внутрішнього виходу з нього на ґрунті необхідності, відкритої завдяки попередньому досвіду» [2, 8]. Подібні наскрізні елементи лежать в основі синтезу таких часових просторів, як минуле, теперішнє та майбутнє, їхній взаємовплив забезпечує зв'язок поколінь та безперервність суспільного розвитку. Відтак актуальна традиція може бути незамінним джерелом інтелектуальної та моральної сили, необхідної для енергетичного та смислового наповнення модернізаційних процесів.

Джерела та література

1. Габермас Ю. Філософський дискурс Модерну. Київ: Четверта хвиля, 2001. 424 с.
2. Кримський С. Концептуальний лад аналізу перехідного періоду. *Наукові записки. Т.8. Філософія, право*. Київ, 1999. С. 4–10.
3. Фріб М. Як осмислити посткомунізм? *Політична думка*. 1997. № 4. С. 20–41.